

การศึกษาเปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สิทธิชัย ตันศรีสกุล*

วีรยา ภัทรอาชาชัย**

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการของปราชญ์ในศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ของระบบการจัดการและความเป็นผู้นำเพื่อให้เกษตรกรที่สนใจได้นำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้คือปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง จำนวน 126 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้มีจำนวน 65 คน ได้แก่ปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางจำนวน 25 คน และปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 40 คน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบกัน โดยเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่าการจัดการฟาร์มและภาวะการเป็นผู้นำของปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองภาคไม่แตกต่างกัน ปัญหาของศูนย์ฯ พบว่ายังขาดการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในฟาร์มหลายด้าน ปัญหาด้านอายุของปราชญ์ที่ค่อนข้างสูง ปัญหาแรงงานในฟาร์ม การทำ QC ฟาร์ม การนำเอาสถิติต่างๆ มาใช้บริหารจัดการในฟาร์ม การทำบัญชีฟาร์มข้อเสนอแนะเชิงการจัดการแก่ปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ คือควรมีการส่งเสริมการตลาดโดยการจัดตั้งธุรกิจชุมชน การจัดให้มีการศึกษาดูงานเพื่อให้เกิดแนวคิดในการทำวิจัยและพัฒนา ตลอดจนส่งเสริมให้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวิสาหกิจชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยรัฐบาลและองค์กรภายนอกควรมีนโยบายในการเป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการ สร้างการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรม สร้างประชาสังคม และทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและคอยให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

คำสำคัญ : ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน/ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง/เกษตรกรรุ่นใหม่/

ปราชญ์ชาวบ้าน/ การจัดการฟาร์ม

* ดร., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ประจำวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

** ดร., ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ประจำคณะการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

A Comparative Study of Management System of Local Scholars Network Center between Central Part and Northeastern Part of Thailand

Sittichai Thansriskul^{*}

Veeraya Pataraarechachai^{}**

Abstract

The main objective of this research is to compare the management of the local scholars of the learning network centers in the central and northeastern parts of Thailand in order to create the body of knowledge and leadership for the farmers who are interested in applying for their farming effectively. The populations for this study are 126 local scholars of the learning network centers in the central and northeastern parts. The samples used for this study are 65 local scholars; 25 from the center and 40 from the northeast. In order to reach these objectives, qualitative and quantitative research methodologies are used to analyze. The data collection is carried out with structured - interview method. The results of the study were found that farm management and leadership style of both local scholars parts are not different. The researcher found some problems in management of the local scholars of the learning network centers. The center did not use the new technology for farming and the local scholars were quite old. Moreover, the center faced the labour problem as well as it did not use the statistics for accounting. For management suggestions, there should be the marketing promotion for the local scholars, community business, study tour in order to develop their experience and support their research and development. This might research the suggest government and non-governmental organization (NGO) to coordinate with the local wisdom network centers in order to help the centers to be the learning center and to promote the centers as the network centers and to realize the philosophy of sufficiency economy of the people in community.

Keywords: Local Wisdom Network Center/ Sufficiency Economy Philosophy/ New Theory

Agricultural/ Local Wisdom/ Farm Management

^{*} Ph.D., Assistant Professor, College of Politics and Governance, Mahasarakham University

^{**} Ph.D., Assistant Professor, Mahasarakham Business School, Mahasarakham University

บทนำ

ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วนของสังคมโดยยึดหลัก “คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา” ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา (พ.ศ. 2540-2544) และในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ประเทศไทยยังคงใช้แนวปฏิบัติการพัฒนาแบบ คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาแต่ได้มีการบูรณาการเข้ากับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อให้คนไทยซึ่งส่วนใหญ่ยังคงมีอาชีพทางการเกษตรได้เตรียมเผชิญกับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ โดยได้มุ่งเป้าหมายการพัฒนาอย่างกลุ่มเกษตรกรที่เป็นคนส่วนมากของประเทศไทยให้มีความสามารถในการเลี้ยงตนเองให้อยู่รอดอย่างพอเพียงเป็นเบื้องต้น

หลักการสร้างเกษตรกรทั่วประเทศตามเป้าหมายที่จะให้แต่ละคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ตนเองด้วยการเป็นชาวนาปราดเปรื่อง ที่สามารถบริหารจัดการฟาร์มให้เป็นที่พึ่งของตนเองจะต้องใช้เจ้าหน้าที่และงบประมาณจำนวนมหาศาลและเกินกำลังของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดังนั้นทางกระทรวงฯ จึงมุ่งเป้าหมายสร้างปราชญ์ชาวนาแทน ด้วยการผลักดันให้เกิดศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวนาทั่วประเทศ โดยวัตถุประสงค์ต้องการให้ปราชญ์ชาวนาเหล่านี้เป็นกำลังในการถ่ายทอดวิธีการบริหารจัดการให้แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดที่ตั้งของปราชญ์แต่ละท่าน จนเกิดการเรียนรู้และสามารถจัดการฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพและอย่างทั่วถึง โดยการสรรหาบุคคลที่สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาขึ้นก่อน และแต่งตั้งให้บุคคลนั้นขึ้นเป็นปราชญ์ชาวนา แล้วจึงให้ปราชญ์ชาวนา เหล่านี้ขยายผลต่อไป

ปราชญ์ชาวนา คือครู หรือใครก็ตามที่มีภูมิปัญญาไทยที่ดีเลิศในด้านการจัดการฟาร์มของตน อย่างมีหลักการที่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง มีสาขาองค์ความรู้ที่หลากหลาย ตามความถนัดและการปฏิบัติของแต่ละคน โดยองค์ความรู้นี้เกิดจากการหล่อหลอม ชิมชัប บ่มเพาะ คั้นคว้า ทดลอง โดยใช้วิถีชีวิตของตนเองเป็นห้องทดลองขนาดใหญ่ เพื่อทดสอบความถูกต้อง คิดสรรกลั่นกรองสิ่งที่มีคุณค่าแก่ชีวิต แก่ผืนแผ่นดิน แล้วถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้สืบสานต่อ ทั้งที่เป็นมรดกและทั้งที่เป็นสมบัติทางปัญญา ดังนั้นประสบการณ์ความคิดและวิธีการดำรงชีวิตของท่านเหล่านี้ ล้วนเป็นภูมิทรัพย์ทางปัญญาที่สำคัญยิ่งของแผ่นดิน มีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง สามารถเป็นแบบอย่างเพื่อเรียนรู้และประยุกต์ใช้อยู่ทั่วทุกภูมิภาค

ปัจจุบันมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทั่วประเทศอย่างต่อเนื่องและมีปราชญ์ชาวบ้านเพิ่มขึ้นทุกปี กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่จัดตั้งขึ้นนี้ จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์อย่างเป็นรูปธรรมในด้านต่าง ๆ เช่นการให้ความรู้การจัดการฟาร์ม โดยมีเป้าหมายเพื่อยกฐานะเป็นศูนย์เรียนรู้โดยจัดงบประมาณให้ทุกปีอย่างต่อเนื่องโดยเน้นหลักเกณฑ์ปรับปรุงศูนย์ฯ ในด้านต่าง ๆ ให้มีการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรม และปรับปรุงสถานที่ฝึกอบรม เอกสารแจก หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เพียงพอ เช่น ห้องน้ำ ห้องอาหาร ห้องประชุม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้ปราชญ์ที่ได้รับเลือกเหล่านี้เป็นกลุ่มเกษตรกรต้นแบบในการจัดการฟาร์มตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง 3 ระดับทั้งในระดับฟาร์มตนเอง การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับท้องถิ่น อันจะส่งผลในระดับประเทศในที่สุด

ผู้วิจัยต้องการศึกษาระบบการบริหารจัดการเชิงเปรียบเทียบของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเฉพาะในเขตภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อศึกษารายละเอียดการบริหารจัดการฟาร์มในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการน้ำ ดิน ปุ๋ย การสื่อสาร และภาวะผู้นำของปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์ฯ ทั้ง 2 ภาคว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ โดยจะนำความรู้ที่ได้ไปบูรณาการเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำเป็นคู่มือการจัดการฟาร์มแบบผสมผสานตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรทั่วไป และนำมาใช้สำหรับการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการธุรกิจชุมชน เป็นต้นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะผู้นำของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่ามีการบริหารจัดการแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
2. เปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

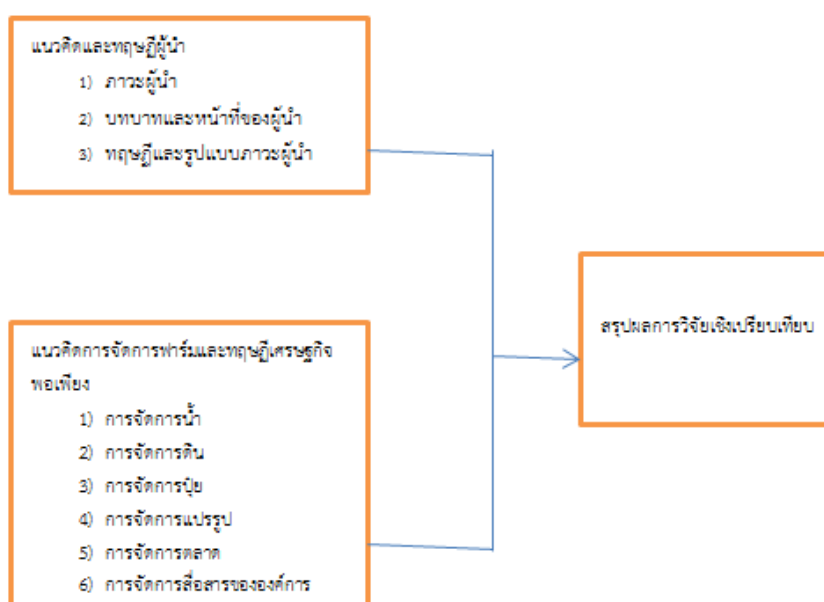
ขอบเขตของการวิจัย

ผู้ศึกษาจำกัดขอบข่ายการศึกษาใน 2 ภาคคือ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกลุ่มประชากรได้แก่ ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทั้งสิ้น 126 แห่ง ซึ่งมาจากภาคกลาง 47 แห่ง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 79 แห่ง (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2555 : เว็บไซต์) โดยนักวิจัย

จะทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างมาอย่างละ 50% คือ มาจากภาคกลาง 25 แห่ง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 40 แห่ง รวมกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา 65 แห่ง

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ประยุกต์วิธี Triple Ps Model และ Stake's Countenance Model ร่วมกันเป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเป็น 2 รูปทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีแนวคิดตามภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แนวคิดการศึกษา

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้วิธีการประมวลผล ตามหลักสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยใช้วิธีการประมวลผลทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์หาค่าทางสถิติ ซึ่งประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการฟาร์มของ
ปราชญ์ชาวบ้านใช้วิธีการประมวลผลทางสถิติเชิงพรรณนา นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์
หาค่าทางสถิติซึ่งประกอบด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางควบคู่กับการบรรยายและสรุปผลการดำเนินงานวิจัย

ตอนที่ 4 เปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านระหว่าง
ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้สถิติทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่ม
ตัวอย่างทั้งสองกลุ่มที่เป็นอิสระกัน

2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ประกอบด้วยการวิเคราะห์แบบ
อุปนัย โดยใช้การจัดกลุ่มและแยกข้อมูล การเชื่อมโยงตรรกะ และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ
รวมทั้งการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล และการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค SWOT โดยอิงทฤษฎี
เศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการฟาร์ม เพื่อสรุปผลในภาพรวมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดย
เน้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน การจัดการฟาร์ม การ
จัดการน้ำ การจัดการดิน การจัดการปุ๋ย ภาวะผู้นำ การจัดการสื่อสาร ฯลฯ ปัญหาการจัดการฟาร์ม
และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุปดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 61.83 ปี วุฒิ
การศึกษาชั้นต่ำกว่าปริญญาตรี ประกอบอาชีพหลายอย่างทั้งเป็น เกษตรกร เป็นพ่อค้าแม่ค้าขายของ
ผลิตในฟาร์มตนเอง และเป็นวิทยากร มีประสบการณ์การทำงานเกษตรมากกว่า 20 ปี และมีรายได้
เฉลี่ย 100,000 – 300,000 บาท

2. ข้อมูลการจัดการทั่วไปของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์ปราชญ์ส่วนใหญ่มีพื้นที่
ครอบครอง 21 - 30 ไร่ รูปแบบการทำเกษตรเป็นอินทรีย์ มีการตรวจดินที่ฟาร์มทุกปี ไม่มีปัญหาการ
จัดการดิน จำนวนบ่อน้ำในฟาร์มมีน้อยกว่า 5 บ่อมากที่สุด น้ำในบ่อเพียงพอต่อการทำเกษตร และมีการ
จัดการน้ำด้วยระบบน้ำหยดมากที่สุด

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการฟาร์มของปราชญ์ในภาพรวมทั้ง 6 ด้านซึ่ง
ได้แก่ ภาวะการเป็นผู้นำ การจัดการฟาร์ม การจัดการน้ำ การจัดการดิน การจัดการปุ๋ย และการสื่อสาร
ของฟาร์มอยู่ในระดับมากที่สุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย 3 อันดับแรกได้แก่ การจัดการดิน
($\bar{X} = 4.84$) การจัดการน้ำ ($\bar{X} = 4.78$) และการจัดการปุ๋ย ($\bar{X} = 4.75$)

4. ผลการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 2 ภาค ในด้านต่าง ๆ ทั้ง 7 ด้านซึ่งได้แก่ อายุ ภาวะการเป็นผู้นำ การจัดการฟาร์ม การจัดการน้ำ การจัดการดิน การจัดการปุ๋ย และการสื่อสารของฟาร์มโดยใช้ t test ณ ระดับนัยสำคัญ 0.01 พบว่าไม่แตกต่างกันในทุกด้าน

5. ผลลัพธ์การวิเคราะห์สถานการณ์ของปราชญ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง (SWOT Analysis) เป็น WO จึงควรมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเสริมจุดแข็ง แก้จุดอ่อน เพิ่มขึ้นเพื่อให้เมืองไทยมีเกษตรกรที่มีความเป็นอยู่ดีกินดีอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. ภาพรวมของการเปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าไม่แตกต่างกัน โดยจากการศึกษาพบว่าปัจจัยพวกทรัพยากรธรรมชาติซึ่งได้แก่ สภาพดินฟ้าอากาศ สภาพดินของฟาร์ม สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งกำหนดลักษณะทิศทาง รูปแบบ ลักษณะของระบบการบริหารจัดการของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านให้มีลักษณะการจัดการดิน น้ำ ปุ๋ยที่เหมาะสมโดยอาศัยนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาปรับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ จนศูนย์ฯ สามารถเป็นต้นแบบการจัดการฟาร์ม (Farm Model) แก่เกษตรกรรายอื่นที่สนใจได้

2. ภาพรวมของการเปรียบเทียบลักษณะผู้นำของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าไม่แตกต่างกัน จากการศึกษพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของผู้นำ ประกอบด้วยประสบการณ์การทำงานในอดีต บุคลิก ความขยัน อดทน ความมีจิตใจเอื้อเฟื้อ ความใฝ่รู้ ความมุ่งมั่น ที่เป็นพลังหลักในการทำงานจนทำให้ปราชญ์แต่ละท่านสามารถรับรางวัลเชิดชูเกียรติต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายของการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่มวลชน โดยปราชญ์จะได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำของเกษตรกรรอบข้างซึ่งวัดได้จากการที่มีชาวบ้าน นิสิตจากสถาบันการศึกษาในจังหวัดของปราชญ์มาขอความรู้ปราชญ์อยู่ตลอดเวลา และได้รับกิตติมศักดิ์บัณฑิตจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นแสดงถึงการยอมรับผลงาน การมีเกษตรกรมาสมัครเป็นนักเรียนเต็มแต่ละรุ่น ๆ ละ 50 คน ปีละ 3 รุ่น ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ทุกปี

ปราชญ์ถือว่าได้ว่าเป็นบุคคลที่มีคุณูปการต่อชาติเป็นอย่างสูง เพราะช่วยชาติในการพัฒนาเกษตรกรที่นิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้หันมาดูแลตัวอย่างของการเป็นผู้นำในการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งสามารถล้างหนี้สินและสร้างความมีความกินดีอยู่ดีตามอัตภาพไม่ยากจนเป็นหนี้สินอย่างแต่ก่อนสามารถเรียกลูก หลานให้หวนกลับคืนสู่บ้านเกิด ดำเนินอาชีพที่เหมาะสมกับชาติไทยซึ่งเป็นวิถีเกษตรมาแต่โบราณ และมีความสำคัญต่อโลกในฐานะเป็นครัวโลก มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์กลางของการทำให้ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเมื่อสมาชิกภายในกลุ่มมีความรู้ดีกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม จะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น ปราชญ์จึงถือเป็นแกนนำของกลุ่มซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นทั้งภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มดำเนินการประสบความสำเร็จจนเป็นกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

3. การสนับสนุนจากองค์กรรัฐและเอกชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา การจัดการของศูนย์ฯ โดยพบว่ารัฐและเอกชน (เช่น SIF) มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งทางด้านองค์ความรู้และเงินทุน โดยให้ทุนการสร้างอาคารเรียนรู้ และสนับสนุนงบประมาณการฝึกอบรมของศูนย์ฯ

4. ผลการพัฒนาของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พบว่าการพัฒนาของศูนย์เรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทำให้คุณภาพชีวิตของปราชญ์ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้เพิ่มขึ้นสามารถลดรายจ่ายและมีความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ดีขึ้นอีกด้วย โดยปราชญ์ได้รับการยอมรับจากชุมชนและเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการจัดการฟาร์มในแนวของปราชญ์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ 2 ด้านแก่ปราชญ์ดังนี้

ด้านการจัดการฟาร์มของปราชญ์

เนื่องจากการจัดการฟาร์มของปราชญ์เป็นต้นแบบแก่เกษตรกรอื่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้ามาช่วยเหลือการจัดการฟาร์มของปราชญ์เพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ควรให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การส่งเสริมการปลูกพืชที่เพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์ ด้วยการทำวิจัยเพื่อหาวิธีการที่จะนำไปสู่การถ่ายทอดเทคโนโลยี และส่งเสริมให้ปราชญ์สามารถทำพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และวิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมไปปลูก ไปเลี้ยง และสอนเรื่องการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว จนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ที่สามารถจำหน่ายออกสู่ตลาดแก่ปราชญ์อย่างเข้มข้น เพื่อให้การจัดการฟาร์มต้นแบบที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคม นำมาซึ่งเศรษฐกิจที่ดีของชุมชน

1.2 สิ่งหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านการจัดการฟาร์มของปราชญ์ และจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปก็คือการจัดการฟาร์มที่เน้นการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร ด้วยการส่งเสริมให้ปราชญ์มีส่วนร่วมในการปลูกป่า ในรูปแบบของป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ป่ากินได้ ป่าฟืน ป่าใช้สอยและสร้างบ้าน และประโยชน์อย่างที่ดี คือ ได้ป่าอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารเพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้นด้วย ขณะเดียวกันยังต้อง

เร่งส่งเสริมเกษตรกรรอบข้างปราชญ์ให้ปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพื่อให้สามารถรองรับระบบการเพาะปลูกที่ดี อบรมส่งเสริมให้พวกเขาสามารถ ผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และปุ๋ยพืชสดไว้ใช้เอง แทนการซื้อปุ๋ยจากภายนอก รมรณรงค์การปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ เพื่อลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน โดยมีเป้าหมายในอนาคต เพื่อใช้พื้นที่เพาะปลูกให้น้อย แต่เพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น

1.3 การจัดการฟาร์มที่เน้นการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพและผลิตภาพครบวงจร (Quality and Productivity) ทั้งนี้พบว่าการจัดการฟาร์มของปราชญ์หลายท่านยังไม่เน้นอินทรีย์ 100% โดยเป้าหมายคือผลผลิตของฟาร์มปราชญ์ต้องมีคุณภาพได้มาตรฐาน ที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นด้านความปลอดภัยทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ตลอดจนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยนำระบบการจัดการคุณภาพต่าง ๆ ตามมาตรฐานสากลทั้งในประเทศและต่างประเทศมาใช้ เช่น

- เรื่องผักและผลไม้ ต้องเข้าตามมูลนิธิต้องการหลวงที่ได้ปรับปรุงคุณภาพผลผลิตผักให้เข้าสู่มาตรฐานอาหารปลอดภัย (Food Safety) โดยการพัฒนากระบวนการเพาะปลูกที่ดี ตรวจสอบการเพาะปลูก และควบคุมการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยเป็นรายแปลง มีการตรวจวิเคราะห์สารตกค้างในพืชผัก ผลไม้ที่ขายให้แก่ผู้บริโภคทุกวัน ควรจะได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์อินทรีย์มาตรฐานประเทศไทย จากกรมวิชาการเกษตร

- การรับรองระบบมาตรฐานตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (Good Agricultural Practice : GAP) จากสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ที่เน้นเรื่องการจัดการด้านสุขลักษณะของอาคารและสถานที่ผลิต รวมถึงเครื่องจักรอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต

- การรับรองระบบวิเคราะห์จุดวิกฤตที่ต้องควบคุมในการผลิตอาหาร (Hazards Analysis and Critical Control Points System : HACCP) ตามมาตรฐาน CODEX จาก แคมป์เดนและเชอร์วูด ประเทศอังกฤษ ที่กำหนดหลักการทั่วไปเกี่ยวกับสุขลักษณะของอาหารที่ควรปฏิบัติ (Recommended International Code of Practice: General Principle Of Food Hygiene) ที่มุ่งเน้นการควบคุมกระบวนการผลิต โดยเฉพาะขั้นตอนที่เป็นจุดวิกฤต

ด้านการสร้างเสริมความเป็นผู้นำของปราชญ์

1.1 ควรสร้างเสริมความเป็นผู้นำแก่ปราชญ์เพิ่มเติมด้วยการอบรมสร้างเสริมทักษะใหม่ ๆ เพื่อให้ปราชญ์สามารถช่วยงานด้านการส่งเสริมและพัฒนาด้านสังคมให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานราชการในพื้นที่อย่างใกล้ชิด เพื่อก้าวไปสู่กระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งปัจจุบันจะเป็นหลักสูตร วปอ ภาคประชาชน

1.2 หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีระหว่างปราชญ์กับชุมชนรอบข้าง เพื่อสร้างความไว้วางใจกันและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นฟาร์มต้นแบบและควรมีภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะปราชญ์แผ่นดินของประเทศ

1.3 หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรอบรมเรื่องกลยุทธ์การตลาดแก่ปราชญ์ที่มีการเชื่อมโยงการผลิต การตลาดและโลจิสติกส์เข้าด้วยกัน โดยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนที่มีปราชญ์เป็นแกนกลาง ซึ่งการดำเนินงานด้านการตลาดต้องเป็นระบบที่ครบวงจรและตั้งอยู่บนพื้นฐานความปลอดภัยของผลผลิตที่จำหน่ายให้กับผู้บริโภคเป็นสำคัญ เริ่มจากระบบการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวที่มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับผลผลิตของชุมชนที่มีปริมาณมากและหลากหลายชนิด การคัดบรรจุที่มีระบบตรวจสอบคุณภาพ และปริมาณของผลผลิต เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน การบรรจุหีบห่อในรูปแบบต่างๆ ตามความต้องการของลูกค้า และกระจายไปสู่ลูกค้าทั่วประเทศผ่านช่องทางจำหน่ายต่างๆ สามารถเชื่อมโยงกับช่องทางจำหน่ายต่าง ๆ เช่น กระจายไปตามไฮเปอร์มาร์เก็ตและซูเปอร์มาร์เก็ต ที่มีสาขาครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งร้านค้าในตลาดทั่วไป และยังมีช่องทางจำหน่ายที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ได้แก่ กลุ่มโรงแรม ร้านอาหาร และผู้รับจัดอาหาร เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐบาลและองค์กรภายนอกควรมีนโยบายดังนี้

- ควรทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการ (Facilitator) สร้างการเรียนรู้ โดยทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและคอยให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และสร้างปราชญ์รุ่นเยาว์ทดแทนรุ่นเก่าที่นับวันอายุจะมากขึ้น

- ควรทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Catalyst) สร้างนวัตกรรม โดยทำหน้าที่คอยให้ข้อมูล ความรู้ เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆและผลผลิตใหม่ๆให้แก่กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

- ควรทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดเครือข่าย (Networker) สร้างประชาสังคม โดยทำหน้าที่คอยเชื่อมประสานให้กลุ่มต่างๆ เกิดมีการแลกเปลี่ยนความรู้ที่ตนเองมี เพื่อให้งานสร้าง Smart Farmer เห็นผลอย่างรวดเร็ว

- รัฐบาลควรศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มของกลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อที่จะได้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในด้านต่างๆได้

- นอกจากรัฐบาลจะส่งเสริมกลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแล้ว รัฐควรที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนต่างๆ ให้ตระหนักถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่ชุมชนต่างๆ จะได้ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดการฟาร์มของตน และทรัพยากรชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

- รัฐบาลควรส่งเสริมให้เกิดนโยบายทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นการตรา พ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้อง การมีแผนงานของหน่วยงานต่างๆ และต้องสร้างความรู้ความเข้าใจเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของตนเองในการที่จะมีบทบาทต่อความสำเร็จในการสร้างเกษตรกร โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งเพิ่มบทบาทของ อบต. ในการเข้าร่วมโครงการด้วย
- รัฐบาลต้องบูรณาการการส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐที่ให้บริการแก่ชุมชนผ่านหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น พัฒนาชุมชนจังหวัด เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ นายอำเภอ นายก อบต. ชลประทาน และหน่วยงานอื่น ๆ ในจังหวัดให้สนับสนุนซึ่งกันและกัน

2.2 ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการ

- รัฐบาลควรให้ความช่วยเหลือในการจัดการหาตลาด เพื่อรองรับผลผลิตของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นตลาดระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศหรือระดับต่างประเทศ รวมทั้งสนับสนุนเครือข่ายการตลาดของธุรกิจชุมชนให้เป็นศูนย์ตลาดสีเขียวโดยรับซื้อผลผลิตอินทรีย์ของเกษตรกรในชุมชน

- รัฐควรส่งเสริมให้ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ให้มีการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ธุรกิจชุมชนและวิสาหกิจชุมชน เพื่อปลูกฝังแนวคิดการตลาดของชุมชนและเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรว่าผลิตภัณฑ์ในฟาร์มมีหลักประกันในการหาตลาดรองรับที่มีประสิทธิภาพ จนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนากิจการในฟาร์มของตน

- รัฐควรส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติม โดยทำการแนะนำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ให้มีการวิจัยและพัฒนา ด้วยการจัดให้มีงบประมาณเกี่ยวกับการศึกษาดูงานแก่ศูนย์ฯ ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยสร้างความสำเร็จแก่ชุมชนต่างๆ ให้เกิดแนวคิดเพื่อทำวิจัยและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถลอกเลียนแบบสิ่งดี ๆ จากการดูงานมาปรับประยุกต์เข้ากับชุมชนของตนเองได้

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยที่ส่งผลกระทบต่อกลยุทธ์จัดการฟาร์มของปราชญ์ทุกภาคทั่วประเทศที่จะเป็นตัวส่งผลต่อความสำเร็จของปราชญ์ เพื่อจะสามารถนำข้อมูลจากการวิจัยไปเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของปราชญ์ เช่น สภาพแวดล้อมของปราชญ์ ความกระตือรือร้นของปราชญ์ พื้นฐานของปราชญ์ เป็นต้น

3.2 ควรจะศึกษาปราชญ์ทั้งประชากร เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นการจัดการฟาร์มโดยนำผลการวิจัยที่ได้ไปพัฒนาปรับปรุงการจัดการฟาร์มต่อไป

3.3 ควรมีการเพิ่มการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ถามเฉพาะปราชญ์เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้ากับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นเกษตรกรที่อยู่รอบข้างพื้นที่ปราชญ์ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลและความคิดเห็นที่ถูกต้อง และก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

3.4 ควรมีการเขียนกรณีศึกษาการจัดการฟาร์มของปราชญ์แต่ละท่าน เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไปอย่างกว้างขวาง

บรรณานุกรม

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2551). **โครงการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ปี 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2547). **เอกสารวิชาการโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน เรื่อง การจัดการฟาร์ม**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- เกรียงศักดิ์ อุคมสินโรจน์. (2542). **การบำบัดน้ำเสีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: หจก.สยามสเดชั่นเนอริ์ ซัพพลายส์.
- กวี วงศ์พัฒน์. (2535). **ภาวะผู้นำ (Leadership)**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- แก้วตา ไทรงาม และคณะ. (2548). **ผู้นำเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้**. สถาบันพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.
- เกษม จันทรแก้ว. (2532). **การจัดการทรัพยากรน้ำ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คุณวุฒิ คนฉลาด. (2540). **ภาวะผู้นำ**. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. (2550). **การประเมินผลการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน**. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (บรรณาธิการ). (2527). **การบริหารงานพัฒนาชนบท**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2548). **การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง** ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม**. 42, 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม): 41-47.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

วารสารการเมืองการปกครอง

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 กันยายน 2558 – กุมภาพันธ์ 2559 การบริหารจัดการ-การบริหารทรัพยากรมนุษย์-นโยบาย

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. (2535). ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. เชียงใหม่: คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ณัฐพงศ์ ทองภักดี. (2550). บทความประกอบการประชุมเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงเคียงคู่สังคมวิจัย.
จัดโดยสำนักคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

นันทิยา หุตานุวัตร และ ณรงค์ หุตานุวัตร. (2545). SWOT การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน:

คณะเกษตร. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนานายจันทร์ที่ ประทุมภา. (2551). เอกสารหลักสูตรการฝึกอบรมเกษตรกร

ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสาน บ้านโนนรัง – บุรพา (นายจันทร์ที่ ประทุมภา). นครราชสีมา.

บุญทัน ดอกไธสง. (2535). การจัดการองค์กร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปฐม นิคมานนท์. (2535). การค้นหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย.

กรุงเทพฯ ชมรมผู้สนใจงานทางการศึกษา.

ปธาน สุวรรณมงคล. (2540). การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์กองกลางสำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน

ปนัดดา พงศ์ภาพิไล. (2543). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม : การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนว

พระราชดำริ. ปริญญา วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2535). วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ :

โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2549). สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

มบุญ มุกข์ประดิษฐ์. (2549). การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กับ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนตรี แสนสุข. (2552). อาชีพนี้มีความสุขเกษตรพอเพียง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อนิเมทกรุ๊ป.

มูลนิธิสิทธิกรรมธรรมชาติ ศูนย์สิทธิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง. (2548). พัฒนากสิกรรมธรรมชาติสู่

ระบบเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 9 : ชลบุรี.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2542). การจัดการทรัพยากรน้ำ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2546). การประเมินโครงการแนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ราชนนทร์ วิสุทธิแพทย์ และ ศิริธรรม สิงโต. (2551). ทางเลือกใหม่เพื่อการเกษตร. สถาบันวิจัย

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

- วรเดช จันทรศร. (2551). **ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ**. พิมพ์และปรับปรุงครั้งที่ 2 : บริษัทพรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2543). **หลักการตลาด (Principles of Marketing)**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจิตรา ชนानันท์. (2550). **พฤติกรรมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2537). **โครงการศึกษาข้อมูลและศักยภาพการพัฒนาลุ่มน้ำชี**.ขอนแก่น : คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมหวัง พิริยานูวัฒน์. (2544). **รวมบทความทางการประเมินโครงการ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **ชีวิตพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 1 : จัดพิมพ์โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2550). **การศึกษาผลสัมฤทธิ์โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ พ.ศ. 2548-2551**. กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- เสรี พงศ์พิศ. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดได้ ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลังปัญญา .
- สุริยา สาสนรักกิจ. (2542). **เกษตรยุคใหม่**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายเทคโนโลยีชีวภาพ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 25 หน้า (อัดสำเนา).
- อนุกฤษ ปัญญานุวัฒน์. (2551). **เอกสารประกอบการสอน เรื่องแนวคิดการประเมินโครงการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่กับนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืน**. สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : ปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อพัฒนาการเกษตร.
- อภิชัย พันธเสน. (2550). **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**. (สกว) พิมพ์ครั้งที่ 3 : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- อรสุดา เจริญรัตน์ . (2545). การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ แนวทางการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย . กรุงเทพฯ : ปรินญาคุณภูิบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อรอนงค์ สวัสดิ์บุรี. (2555). พฤติกรรมและการสื่อสารในองค์การ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Anderson, J. D. (1979). **Public Policy-Making**. New York : Holt, Manuel B Garcia.
- Sociology of Devel . Winston & Rinehart,
- Bennis W. and Nanus B. (1984). **Leaders : The strategies for Taking Charge**. New York : Harper and Row.
- Burns. (1984). **Leadership**. New York : Harper & Row.
- Etzioni. (1964). **Leadership and Organization**. New York : The Free press.
- Gulick, L. and Urwick, L. (1937). **Paper on the Science of Administration**. New York: Institute of Public Administration.
- House and Baetz. (1979). **The Social Scientific Study of Leadership**. London : Unwin Brother Limited.
- Katz and Kahn. (1978). **Leadership in Organization**. Englewood Cliffs,N.J. : Prentice - Hall.
- McFarland. (1979). **Management : Foundation & Practices**.5 th ed. New York : Macmillan Publishing Inc.
- Michael J. Marquardt. (2548). การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- Nonaka I, Takeuchi H. (1995). **The knowledge creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation**. Oxford University Press.
- Peter F. Drucker. (1998). **Management's New Paradigms**. New York: Free Press.
- Piercy, N. and W. Giles. (1989). **Making SWOT analysis work**. Marketing Intelligence Planning. 7(5,6): 5-7.
- Porter, M. (1980). **Competitive Strategy**. New York: Free Press.
- Robert E. Stake. (1995). **The Art of Case Study Research**. SAGE Pub. Thousand Oaks: CA.
- Robert E. Stake. (2006). **Multiple Case Study Analysis**. Guilford Press : New York.

Senge Peter. (1999). **The Dance of Change: Mastering the Twelve Challenges to Change in A Learning Organization**. New York: Doubleday.

Tyler, R.W. (1949). **Basic principles of curriculum and instruction**. Chicago: The University of Chicago Press.

Yukl.G.A. (1989). **Leadership in Organization**. Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice-Hall.